

Formování politických elit v Maďarsku od 80. let do druhé poloviny 90. let

«Formation of political elites in Hungary from the 1980s to the second half of the 1990s»

by Jiří Lach

Source:

Politologica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis (Politologica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis), issue: 1 / 2003, pages: 57-72, on www.ceeol.com.

FORMOVÁNÍ POLITICKÝCH ELIT V MAĎARSKU OD 80. LET DO DRUHÉ POLOVINY 90. LET

Jiří Lach

Předpoklady změn

Vývoj maďarských politických elit po roce 1945, stejně jako situace v celé společnosti, byl výrazně ovlivněn načasováním největší politické krize komunistického systému v této středoevropské zemi. Jednalo se o rok 1956, který pro Maďarsko znamenal, podobně jako pro Polsko a později Československo, rok nadějí na změnu politického klimatu. Tehdejší koncepce, politické programy či nepřesně formulované představy sahaly od umírněné reformy socialistického státu se zachováním monopolu jedné strany až po razantní požadavky přechodu k pluralitnímu demokratickému systému. Přestože byla radikalizace maďarské společnosti akcelerována Chrusčovou kritikou stalinských represí, nehodlal tehdejší hlavní představitel Sovětského svazu tolerovat demokratizaci svého středoevropského satelitu.

Zejména deklarace Imré Nagyho o vystoupení z Varšavského paktu podnítila Nikitu Sergejeviče Chrusčova k ozbrojenému potlačení revoluce v říjnu a listopadu 1956. Na rozdíl od pozdější likvidace Pražského jara bylo budapeštské povstání (hlavní město bylo centrem veškerého dění) rozdraceno pouze sovětskými silami, byť některé země nového komunistického vojenského paktu, a dokonce i dříve znesvářená Jugoslávie, nabízely armádu, která by pomohla revoluci potlačit. Oproti československým událostem roku 1968 byl odlišný také počet obětí a metody represe, které v prvním období do roku 1958 zahrnovaly politické rozsudky smrti. Odhady obětí z řad maďarských občanů během vojenského zásahu se pohybují mezi osmi až takřka sto tisíci.¹

Hlavním aktérem konsolidace komunistického systému se stal János Kádár. Po období perzekuce, k němuž náleží rovněž desítky tisíc vězňených a odhadovaných dvě stě tisíc emigrantů, usiloval J. Kádár o společenský kompromis, založený především na ekonomickém a sociálním uspokojení obyvatelstva. V roce potlačení Pražského jara ohlásil hlavní představitel Maďarské socialistické dělnické strany (MSZMP) tzv. Nový ekonomický mechanismus, který směřoval k decentralizaci ekonomického

---

¹ V české literatuře analyzuje nejnověji rok 1956 v Maďarsku a jeho konsekvence až do pádu komunistického režimu Irmamová 1999.

rozhodování, větší participaci populace v hospodářském životě formou mírné a kontrolované účasti soukromých subjektů a rovněž k zefektivnění výroby. V sedmdesátých a na počátku osmdesátých let tato politika přinesla zkvalitnění života průměrného maďarského občana a těšila se jisté oblibě. (Goldman 1997: 184)

Přestože odlišná chronologie vývoje středoevropských komunistických režimů činila maďarský komunismus snesitelnějším než československý nebo východoněmec-
ký a po vyhlášení stanného práva rovněž polský, dostavila se v průběhu osmdesátých let krize, která vyvrcholila změnou režimu. Hlavními příčinami této změny byly především čtyři faktory: 1. Změna sovětské zahraniční politiky, která nastala v letech po nástupu Michaila Gorbačova, 2. ekonomický úpadek země, následovaný zhoršující se sociální situací populace, 3. formování občanské společnosti a 4. přesvědčení stávající komunistické politické elity, že žádný ústupek nesmí narušit politickou moc státu jedné strany (Király 1995: 4), což vedlo k polarizaci společnosti.

Krize a změna

Podobu maďarské politické elity v období 1989–1999 zásadním způsobem ovlivnilo vnitropolitické dění ve druhé polovině osmdesátých let, bez jehož pochopení nelze popsat konstituování demokratických elit. Intenzivnější projevy nesouhlasu pozorujeme od roku 1985 a jsou především výsledkem ekonomického úpadku se současným působením dalších faktorů, který začala maďarská společnost intenzivněji pociťovat od roku 1980.

Zřetelně zde vystupují meze Kádárovy hospodářské „liberalizace“ v rámci režimu jedné strany, a to i přesto, že se MSZMP v tomto období jeví jako vůdčí reformní síla komunistické Evropy. (Cotey 1995: 93) Hrozící pauperizaci čelil průměrný maďarský občan vykonáváním dvou, někdy až tří povolání najednou. Sociální neklid zvyšovala bytová politika. (Goldman 1997: 185) Podobně jako v dalších socialistických zemích prohlubovala i v Maďarsku odcizování širokých vrstev komunistickému systému propadávající se životní úroveň.

Úpadek komunistické moci probíhal v několika fázích. V prvním období (od června 1985 do září 1987) se objevují první vážné momenty veřejné nespokojenosti. Kádárova ekonomická politika „zrychlování“ oznámená na sjezdu MSZMP v roce 1985 vedla pouze k prohloubení zahraničního dluhu a chaosu v ekonomickém řízení.

Projevy politického nesouhlasu proudily shora, a byly vyslovovány i částí tehdejší elity, i zdola. První skupinu tvořily profesní skupiny, především ekonomičtí reformisté, jejichž deziluze plynula z ignorance jejich hospodářských návrhů politickými špičkami. Tlak ve směru zdola nahoru byl daleko diverzifikovanější a přinášel celou řadu koncepcí, ale jeho hlavními proudy byli reformní komunisté a disidentské kruhy. Hlavním motivem byla snaha vytvořit základnu pro dělbu moci mezi komunistickou stranou a lidem. Stranické reformisty a disidenty odlišoval dlouhodobý cíl. První sice směřovali k podobě semiústavního systému, který by narovnal postavení jedince ve společnosti, ale zachoval zásadní podíl strany na politickém rozhodování. Dlouhodobým záměrem konstituující se opozice byla demokratická forma vlády. V první etapě ovšem opozice ještě neexistovala jako kompaktní a na stranickém principu

organizovaný mocenský faktor. Politickou elitu vytvářejí v tomto období stále komunisté, byť rozdělení na reformisty a „hard-linery“. (Bozóki, Körösenyi, Schöpflin 1992: 1n)

Ve druhé fázi (září 1987–květen 1988) dochází k formování opozice, jejíž rozrůzněnost nastoluje v Maďarsku pluralismus. Na podzim roku 1987 konstituované Maďarské demokratické fórum (MDF) usilovalo o zprostředkování dialogu mezi ostatními opozičními skupinami a komunistickou stranou, kde rok před středoevropskými změnami probíhal boj, v němž Kádárovo křídlo ztrácelo.

Střet zastánců tvrdé linie s komunisty směřujícími ke kompromisu nastal na stranické konferenci v květnu 1988, která zahájila třetí fázi (završenou v lednu 1989), jejíž dominantou bylo vystřídaní J. Kádára Károly Grószem na postu generálního tajemníka. I když ještě nebyla principiálně dotčena mocenská struktura komunistického unipartismu – ani MDF, ani Aliance svobodných demokratů (SZDSZ) nepředstavovaly vyprofilovanou opozici,² – můžeme hovořit o narušení politických elit, etablovaných na základě potlačení revoluce z roku 1956.

Zásadní je krize legitimizace politické moci shora, jež byla pro kádárovské vedení typická, ale vytvářela se již v době Leninovy vlády v Rusku a zahrnovala následující rysy: 1. ospravedlnění politických nástrojů momentálními politickými cíli a degradace zákona na administrativní instrument; 2. monopol rozhodování na základě přesvědčení o znalosti absolutní pravdy, 3. názor lidu není podstatný pro autentizaci této pravdy; 4. pro fungování systému není rozhodující vztah mezi vládci a lidem, ale vztah mocenského centra k administrativě, v případě komunistické vlády k tzv. kádárům. (Palma 1999: 57)

V tomto období, konkrétně v létě 1988, se objevují dva důležité faktory nastupující demokratizace: svobodný tisk a formování nových politických stran. Stranický systém v Maďarsku (s výjimkou Maďarské socialistické strany – MSZP) vznikl z proreformně naladěných skupin od malých přátelských kroužků přes sociální hnutí až k vlastním stranám, které ovšem ještě dlouhou dobu představovaly spíše debatní fóra než skutečné strany. Podstatné ovšem je, že základem stranické, tedy i politické elity byli v maďarském případě intelektuálové. (Tökes 1997: 127)

Za Grószovy éry nebylo ještě rozhodnuto o budoucím vývoji. Kádárův nástupce představoval pouze jinou kliku tvrdého jádra komunistické strany, která nyní usilovala o provedení reformy při zachování vlády jedné strany. Tato představa „demokratického socialismu“, jež nebyla neznámá ani v pozdně normalizačním Československu, ovšem nenašla kladný ohlas u veřejnosti, ani u nezadržitelně se krystalizující opozice. Ve třetím stádiu tedy došlo k paradoxu, kdy představitelé komunistické elity stále více ustupují do defenzívy, ale nové politické strany ještě nejsou schopny převzít moc.

O „přelomovosti“ roku 1989 vypovídá zvýšená politická akcelerace v tomto období. Ještě na sklonku Kádárova vedení nejradikálnější reprezentant (pochopitelně

---

² BRUSZTI, László – STARK, David: *Remaking the Political Field in Hungary: From the Politics of Confrontation to the Politics of Competition*. (BANAC 1992: 30). Členská základna MDF činila méně než 10 000 a počet aktivistů SZDSZ se v roce 1988 pohyboval okolo 1500.

v mezích proudu, který zastupoval) reformního komunismu Imré Pozsgay proslul na počátku čtvrtého údobí (leden 1989 až 16. červen 1989) svým prohlášením, že rok 1956 nepředstavoval kontrarevoluci, nýbrž národní povstání. I přes urychlené svolání Ústředního výboru (ÚV), vyvolalo Pozsgayovo vyjádření masivní souhlas ze strany politických a sociálních uskupení. Komunistická strana přechází do zřetelné defenzívy, jejímž projevem je přijetí rezoluce ÚV o přehodnocení revoluce roku 1956 a především akceptování stranického multipartismu. (Körösényi 1992: 7)

Přes mírně odlišné načasování spojuje Maďarsko s Polskem, NDR a Československem fakt, že k hlubšímu reformnímu pokusu se monopolní strana odhodlává až v době, kdy jsou opoziční struktury již na takovém stupni vývoje, že mohou směřovat k přímé politické konfrontaci, i když míra vlivu opozičních struktur je v každé zemi samozřejmě odlišná. MSZMP sice usilovala o formální změnu stylu, ale rozdílné proudy v jejím středu vylučovaly konsenzus v rámci jedné strany: zatímco I. Pozsgay již otevřeně hovořil o pluralitní demokracii, Grószovo křídlo odmítalo zahájení diskusí u kulatého stolu.

Na sklonku komunistických režimů ve střední Evropě hrála podstatnou roli historická výročí, jejichž oslava mnohdy představovala nástup politických změn. V Maďarsku to bylo výročí revoluce 1848, které se změnilo ve statisícovou demonstraci vinící čtyřicetiletou vládu komunistů z likvidace země.

Ve čtvrté etapě se rozevírají nůžky mezi skalními zastánci komunistického monopolu moci na jedné straně a reformisty a technokraty na straně druhé. Změnám naladěním významnější představitel MSZMP, jako Gyula Horn (tehdejší ministr zahraničí a maďarský premiér po volbách v roce 1994), nebo Miklós Németh a další nehledali kolektivní záštitu při směřování k nové politické elitě, již správně tušili v tehdejší opozici, ale snažili se jí přiblížit budováním vlastních individuálních pozic. Podobná situace se odehrávala i v ostatních zemích, např. ve Slovinsku v případě Milana Kučana. Prohlubovala se eroze komunistických elit, která vytvářela prostor pro výraznější krystalizaci opozice. (Parrott 1997: 13)

Opoziční subjekty v této chvíli začínají fungovat jako skutečné politické strany. V březnu 1989 uzavřely spojenectví pod názvem Opoziční kulatý stůl (EKA). Vláda jedné strany fakticky končí a Maďarsko zažívá rodící se stranický pluralismus. Ale nejen to, ještě nedávno defenzivní kruhy dávají ústy mluvčích EKA najevo, že „Politická a ekonomická krize nemůže být vyřešena jakoukoliv formou sdílení moci. Řešení této krize pro současnou moc neleží ve sdílení vlády se společností, ale v její legitimizaci naprosto svobodnými a plnohodnotnými volbami. Kdokoli nesouhlasí s tímto principem nebo se jej snaží relativizovat, je s ‚nimi‘ (s komunisty, pozn. aut.).“ (Stark – Bruszt 1998: 31,32)

Se vstupem do páté fáze (16. červen 1989 až říjen 1989) působily historické resentimenty ještě silněji než v předchozím období. Maďarskou politiku i společnost zcela ovládly otázky okolo osobnosti Imré Nagyho, konkrétně jeho rehabilitace a nový pohřební obřad po 31 letech. Úpadek komunistické vlády neprozrazuje pouze samotné konání ceremoniálu, ale hlavně fakt, že tlak veřejného mínění znemožnil reprezentantům MSZMP účast na pietním aktu ministerského předsedy z roku 1956.

Komunisté se z tohoto útoku na vlastní mocenské postavení už nevzpamatovali a přijali diskusi u kulatého stolu. (Körösényi 1997: 8) Jednalo se o tzv. Národní kulatý stůl u něhož zasedli vedle EKA a představitelů uhasínajícího režimu také zástupci společenských organizací. 18. září 1989 toto grémium přineslo několik důležitých ustanovení, která svědčila o prohlubující se pluralizaci. Z šesti legislativních návrhů, které z jednání vzešly, náležel k nejdůležitějším požadavek na změnu ústavy a úprava činnosti a hospodaření politických stran. (Benda 1998: 366) Je příznačné, že obě strany reprezentovala hlavně umírněná křídla: proti reformním komunistům stálo Maďarské demokratické fórum (MDF), které na rozdíl od radikálně opozičně vyprofilované Aliance svobodných demokratů (SZDSZ) deklarovalo, že není ani ve spojení s komunistickou vládou, ani s opozicí.

Na rozdíl od jiných středoevropských zemí došlo v Maďarsku k narušení jednoty opozice ještě před prvními demokratickými volbami. Představitelé SZDSZ a Svazu mladých demokratů (FIDESZ) odmítli totiž podepsat dohody z 18. září. Konflikt vznikl okolo volby nového prezidenta, kde signující strany oproti znění tehdejší ústavy navrhovaly přímou volbu prezidenta před konáním parlamentních voleb, zatímco ty byly pro představitele radikální opozice prioritou. Spory okolo úřadu hlavy státu z podzimu 1989 založily problematickou pozici maďarského prezidentství, jak ve vztahu k vládě, tak i legislativní moci, která byla pro maďarskou postautoritativní politiku dlouho typická. (O’Neil 1997: 202) Prezidentská volba se stala součástí referenda, jež iniciovala radikální opozice.

V tomto „roce zázraků“ potvrdily změnu maďarského politického života také mezinárodní události. Jednak příprava návštěvy amerického prezidenta George Bushe, ale především masový přechod východoněmeckých občanů přes maďarské území do západní Evropy. (Bozóki 1995: 63)

Ještě před počátkem šesté a poslední periody pádu komunismu v Maďarsku (říjen 1989 až březen 1990), tj. během rozhovorů Národního kulatého stolu za zavřenými dveřmi, kdy obě strany³ upustily od mobilizace, se začíná formovat nová politická třída. Nedochovalo k tomu jen v oblasti změny zákonných norem a vnějších vztahů, ale rovněž na úrovni osobního chování jednajících zástupců a politických rituálů. (Bruszt – Stark 1998: 47)

Prezidentská volba se stala v tomto období součástí referenda, jež iniciovala radikální opozice. Alianci svobodných demokratů a Mladým demokratům (podporovaných také staronovými politickými uskupeními Nezávislou maloroľnickou stranou – FKGP a Sociálně demokratickou stranou Maďarska – MSZDP) se podařilo velice brzy získat mnohem víc než potřebných sto tisíc podpisů pro konání lidového hlasování, jež zahrnovalo také několik dalších základních otázek: rozpuštění Dělnických milic, zákaz činnosti komunistické strany na pracovištích a již zmiňované datum prezidentské volby. (Körösényi 1997: 9)

Pro radikální změnu politického systému bylo fundamentální rozhodnutí maďarských komunistů přistoupit k vyhlášení svobodných voleb. (Kuran 1991: 38) Ve vnitřně

---

³ Zástupci společenských organizací byli de facto odsunuti na druhou kolej.

rozdělené MSZMP prosazovali svobodné volby reformní komunisté. Tento přístup nevyplýval z jejich snahy liberalizovat politický systém, ale z přesvědčení, že přímá volební soutěž přinese stabilizaci jejich moci, popřípadě snadnější přičlenění k budoucí politické elitě. Přestože je konec komunistického systému v Maďarsku srovnáván s předáním moci tak, jak je provedl Wojciech Jaruzelski, představovala organizačně i institucionálně odlišně konfigurovaná polská Solidarita silnější opozici, než tomu bylo v případě maďarských oponentů režimu, což vedlo maďarské reformisty k podcenění volebních šancí opozice. (Bruszt – Stark 1992: 20)

Tento přístup byl patrně nejvíce ovlivněn hlubokou krizí uvnitř MSZMP. Jednou z nejsenzitivnějších otázek přechodových systémů je míra transformace starých elit do řad formující se elity. Tato transformace neproběhla pouze na sklonku osmdesátých a devadesátých let, ale je typická pro všechny důležité změny režimů ve 20. století. Pozorujeme ji jak při budování nového Německa po roce 1945, tak i v letech po říjnovém puči bolševiků v roce 1917. Přes deklarace o budování zcela nového systému stavělo sovětské Rusko na administrativě i dalších strukturách carského režimu.⁴

Jednou z možných metod analýzy “přelévání” starých elit do nového režimu je sledování vývoje institucí komunistického systému. Míra jejich změny, respektive zachování, vypovídá o hloubce transformace. Značnou míru změn maďarské politiky představoval kolaps někdejší vládnoucí strany, která na mimořádném sjezdu v říjnu 1989, svolaném po nátlaku reformistů, de facto zanikla s tím, že reformní komunisté, podobně jako v Polsku a na rozdíl od Československa (což se týká české KSČM, nikoli slovenské SĎĽ) založili stranu novou, směřující k západoevropskému modelu sociální demokracie. (Barany – Volgyes 1995: 179) Nová Maďarská socialistická strana (MSZP) ovšem nepředstavovala obrovský monolit jako ještě nedávno MSZMP. Většina ze 700 000 členů Maďarskou socialistickou dělnickou stranu opustila bez toho, aniž by vstoupila do její reformně naladěné nástupkyně. Počet členů v MSZP se po založení pohyboval okolo 20 000. Pád komunistické strany, spolu s listopadovým referendem, v němž se prosadilo mimo jiné odložení prezidentských voleb, znamenal definitivní konec komunismu v Maďarsku a přípravy na březnové parlamentní volby roku 1990. Veřejné hlasování mělo zásadní dopad na volby v tom směru, že zpopularizovalo do té doby takřka neznámé Svobodné demokraty. (Körösényi 1997: 10)

Hluboké změny ve středo a východoevropských zemích na sklonku osmdesátých let překvapily zejména svým nenásilným charakterem (s rumunskou výjimkou). Vysvětluje to pasivita mas v období přesunu moci (mobilizace veřejnosti proběhla několikrát, ale v krátkých periodách, jež neměly trvalejší vliv na politické rozhodování), neochota perzekuovat představitele komunistického systému a vytvoření prostoru pro jejich začlenění do nových politických struktur. Poslední dvě charakteristiky jsou v maďarském případě zvláště překvapivé, vzhledem k tomu, že řešení vnitřních

---

4 K tomu podrobně PIPES 1990. Česky pak populárněji zpracované *Dějiny ruské revoluce* od téhož autora. Praha 1998.

krizí komunistického systému sovětských satelitů v post-stalinském období mělo nejnásilnější podobu právě zde. (Poznanski 1999: 329)

Nová formující se elita považovala perzekuci předchozích politických představitelů za nejhorší možný nástroj počátku revoluční změny. Nepredikovatelnost budoucího vývoje vytvářela rovněž obavy z pomsty, která mohla v případě neúspěchu nastat (Haraszti 199: 288). Ta je v historii totalitních a autoritativních režimů nejfrekventovanějším způsobem řešení krizí.

Způsob předání moci ve středoevropských státech, z něhož odvozujeme etablování nových elit, bývá po maďarském příkladu nazýván „vyjednaná revoluce“.⁵ Rudolf Tökes použitím tohoto termínu neimplikuje představu, že nástup liberalizace v politickém, ekonomickém, sociálním i kulturním ohledu byl výsledkem apriorních smluv opozice a komunistické nomenklatury. Teorie předem smlouveného předání moci se těší velké oblibě (zvláště u populace s nižším vzděláním a voličů pravicově extremistických stran a antikomunistických subjektů), byť ji v maďarském případě komplikuje míra polarizace opozice i nomenklatury na konci osmdesátých let.

Hlubší strukturální změny nastaly až v době, kdy se demokratické politické síly veřejnosti jeví jako stabilizovaní reprezentanti nové elity, což při konceptualizaci vývoje Maďarska v letech 1989 až 1999 (platí to ovšem i pro další středoevropské země) zkresluje dějinnou bilanci roku 1989 do obrazu nepodstatného počátku. Srovnání představ a koncepcí vůdčích disidentů v Maďarsku, Polsku a Československu – symbolizujících pozdější elitu – z počátku roku 1989 s podobou politiky na sklonku tohoto roku však ukazuje, že došlo k řadě radikálních změn. Vůdčí oponenti komunistických režimů jako Ferenc Fehér, Agnes Heller, János Kis, Adam Michnik nebo Václav Havel nepochybovali v lednu 1989 o budoucím pádu či alespoň humanizaci komunistické vlády, ale disidentské aktivity koncipovali jako dlouhodobou penetraci do existujících struktur a pokračování obnovy veřejné sféry bez očekávání náhlých zásadních přeměn. (Tismaneanu 1999: 70)

Charakteristika maďarské politické elity v období demokratických změn

Úzká základna původních revolučních elit, tvořených především inteligencí, si na počátku transformace vyžádala tvorbu „velkých koalic“ s řadou dalších segmentů občanské společnosti. Tyto z pohledu rozvinutého demokratického politického systému hybridní koalice však neexistovaly dlouho a zanikaly s krystalizací stranického systému. (Highley – Pakulski 1992: 110, 111)

V Maďarsku ovšem došlo k této krystalizaci dříve než v okolních zemích. První svobodné volby nebyly referendem proti komunistické straně, ale již výběrem nové politické reprezentace. Přispěl k tomu fakt, že se Maďarská socialistická dělnická strana, symbol čtyřicetiletého útlaku, sama v říjnu 1989 rozpustila. Opozičním stranám tak chyběl nepřítel, kterého mělo např. Občanské fórum, jenž umožnil novým stranám profilaci pouze na základě negativního programu.

---

⁵ Tento termín koncipoval maďarský politolog Rudolf Tökes právě na maďarské situaci, ale je užíván rovněž pro další přechody k demokracii (Polsko, řídkěji NDR a Československo). TÖKES 1996.

Tvorba nového demokratického zastoupení maďarského Národního shromáždění proběhla na základě velmi složitého volebního systému, který doznal jistých změn v roce 1994. 386 mandátů jednokomorového parlamentu bylo zvoleno na základě tří druhů kandidátních listin: 176 poslanců bylo zvolených z jednomandátových obvodů, 152 z regionální listiny politické strany a 58 křesel z národních listin politických stran. Každý volič má v maďarském systému k dispozici dva hlasy, z jednomandátového obvodu a z regionálních listin kandidujících subjektů. (Körösényi 1992: 74)

Z dvoukolového volebního klání v březnu a dubnu roku 1990 vzešla vláda pravého středu premiéra Józsefa Antalla, jež byla koalici Maďarského demokratického fóra (MDF), Křesťanskodemokratické lidové strany (KDNP) a Nezávislé malorolnické strany (FKGP).⁶

V této koalici hrálo prim Antalovo MDF, kandidující pod heslem „Klidná síla“, jež do značné míry vystihovalo nálady maďarského obyvatelstva. To preferovalo spíše pozvolnější přechod k demokratickému systému než šokovou terapii programů SZD-SZ a FIDESZ, jejíž nepřijatelnost podbarvoval až militantní antikomunismus. Tento relativně mírný postup zajistil MDF největší voličskou podporu. (Goldman 1997: 193)

Jedním ze základních pilířů všech transformací bylo zajištění plynulosti legislativního procesu. V Maďarsku k tomu měl přispět tzv. „Pakt“, podepsaný v dubnu 1990 mezi MDF a opoziční SZDSZ (Aliance svobodných demokratů skončila ve volbách druhá s celkovým počtem mandátů 94), který směřoval k celé řadě ústavních změn. Ty měly zajistit plynulý přechod k demokracii. Produktem „Paktu“ bylo také prezidentství Arpáda Göncze, kandidovaného SZDSZ. Prototyp „opoziční smlouvy“ ovšem nefungoval dlouho, protože aliance ztrácela v očích svých voličů punc opozice a podpora voličské základny se přelévávala k FIDESZ. (Benda 1998: 369)

Jaké bylo dědictví, s nímž se musela pravostředová vláda potýkat? Maďarsko, spolu s Polskem a Československem, mohlo těžit z faktu, že zažilo pokus o reformu. Tři velké střeoevropské krize: maďarský rok 1956, Pražské jaro a vystoupení Solidarity pomohly vytvořit jádra občanské společnosti a z aktérů těchto dramatických momentů vzešla řada disidentů, jež promýšleli obsah reformy nezbytných po pádu komunismu.

S tím souvisí i obnova státnosti a národního cítění, jež byly v sovětském impériu tvrdě potlačovány, stejně jako obrozující se kulturní cítění, které je od počátku změn, stejně jako politika a hospodářství, ovlivňováno vnějším světem.

Jedním z nejhorších důsledků totalitního systému a patrně nejzásadnějším bodem obnovy a tvorby bylo zničení či zásadní omezení soukromého podnikání a tím i neexistence střední třídy, která je pro budování tržního mechanismu naprosto nezbytná. (Rupnik 1999: 59,60)

Tento faktor se jeví jako rozhodující. Odkud měla vzejít nová střední třída? Stejnou otázku si musíme položit i v případě geneze politické elity. Vývoj západních demokracií, ale také transformačních režimů na konci 20. století ukazuje, že pojem

---

⁶ (CABADA – DVORÁKOVÁ a kol.: 99 a 114) MDF získalo 164 mandátů, FKGP 44 a KDNP 21 mandátů.

politická elita je příliš úzký. Pokud identifikujeme pojem elita s určitou mocí, musíme konstatovat, že zdroje této moci nejsou pouze politické, ale minimálně také ekonomické.

Zdroji maďarských elit 90. let byly tři skupiny, jež se formovaly již za předchozího režimu: 1. pozdní kádárovští technokraté; 2. osoby, které vystupovaly mimo zavedené struktury a chtěly být takto vnímány – tedy opozice; 3. opozice a reformní intelektuálové vystupující na veřejnosti, ale pohybující se uvnitř mocenských struktur. Reformní inteligence byla rozdělena do dvou skupin: první se přičleňovala k demokratické opozici, druhá – populističtí spisovatelé – se koncentrovala okolo národní ideologie.

Existence těchto směrů fungovala pouze do kolapsu komunistického systému jako vnější politické struktury, pak následoval přechod ke konkurenčnímu boji, z něhož vzešlo jako vítěz Maďarské demokratické fórum, strana vzniklá okolo skupiny populistických spisovatelů. Tento výsledek je vysvětlován sociální empatií spisovatelské inteligence, jež byla schopna odhadnout nálady a představy obyvatelstva. (Szalai 1995: 162) Kritéria transformace, především ekonomické, ovšem vylučovala okamžité naplnění těchto představ, jež se týkaly především rychlého dosažení životní úrovně západoevropských demokracií.

Politická elita se neredukovala pouze na vládnoucí koalici, ale také opozici. Opoziční SZDSZ a vládnoucí MDF doufaly ve vytvoření stranického bipartismu, jenž by umožňoval střídavou distribuci moci těchto dvou subjektů. (Benda 1998: 370) Jejich klesající voličské preference, konflikty uvnitř vládní koalice a především rostoucí nedůvěra obyvatelstva však takovému scénáři zabránily.

Daleko stabilnější postavení vykazovali někdejší vysoce postavení technokraté, kteří směřovali především do bankovního sektoru a budovali své postavení na rostoucí ekonomické síle. (Szalai 1995: 162)

Zásadním problémem všech transformačních režimů bylo udržení důvěry populace. V Maďarsku nastala apatie a posléze úpadek pozitivní afiliace s politikou nového systému velice brzy. Jednou z příčin byla slabá sociální základna nových stranických subjektů mimo centrum, především v menších městech a na venkově. (Stumpf 1990: 109) Některé zdroje uvádí, že v roce 1990 žilo 20 % procent populace pod hranicí chudoby. (Goldman 1997: 203) Snad i proto J. Antall deklaroval pomalejší postup privatizace, než doporučoval významný ekonom Jeffrey Sachs, poradce polské vlády a také Svobodných demokratů a FIDESZ v Maďarsku.

Přes tvrzení nacionálně-konzervativního státu o sociálně tržní ekonomice, proběhl v letech 1990–1994 nebyvalý pokles vlivu státu na ekonomiku, jehož důsledky (politicky nejcitlivější v sociálním propadu obyvatelstva) si později vyžádaly nebyvalou intervenci. Ve stejné době Václav Klaus, aby si zajistil veřejnou podporu, úzkostlivě dbal na sociální smír prostřednictvím daleko mírnější ekonomické politiky, přestože byla jeho neoliberální rétorika nejradikálnější v celé transformující se postsovětské Evropě. (Bruszt – Stark 1998: 156,157) Výchozí ekonomická pozice Maďarska byla daleko horší, než tomu bylo v případě Československa. Tam navíc česká vládní koalice jistou dobu těžila z rozdělení federace, jež, mimo jiné, zbavilo pražskou vládu největších sociálních problémů.

Pro budoucí rozvoj Maďarské republiky bylo ovšem důležité, že přes rozpory, které se na politické scéně objevovaly, ekonomický a sociální propad, rozhodující politické elity přijaly formu politického boje, jenž vycházel z demokratického řádu a opíral se o jeho instituce. (Higley – Pakulski 1992: 111) V zemích, kde tento konsensus nenastal, nebo byl závažněji narušen, byla tvorba zastupitelské demokracie a svobodné tržní ekonomiky podlomena a objevila se hrozba vývoje směrem k autoritativnímu režimu (např. Mečiarovo Slovensko, Bělorusko).

Maďarsko, podobně jako Česká republika, Polsko a Slovinsko, přijalo model legitimizace politické elity ze zdola, tedy primárně prostřednictvím mechanismu voleb. Voličské preference v Maďarsku oscilují od roku 1990 od pravého středu k levému středu a zpět. Symptomatický je odklon od extremistických uskupení, která v maďarském případě ztělesňuje především odmítnutí pravicového extrémisty Istvána Csurky. (Rose 1999: 52)

V rámci této cirkulace elit došlo po volbách v roce 1994 k zásadní změně politické reprezentace. Hlavní podíl na volební porážce vládní koalice mělo MDF, jež obdrželo méně než polovinu hlasů oproti volbám z roku 1990. Bezprostředně po volbách bylo vítězství postkomunistické Maďarské socialistické strany (vedené G. Hornem) vysvětlováno jejím opozičním postavením v předchozím období a sociálními a ekonomickými dopady transformace spolu s ožívajícím mýtem stability Kádárovy éry; dobrou organizací strany; výsledným efektem antikomunistických útoků, vycházejících z médií ovlivněných vládou. Jako jedna ze zásadních příčin úspěchu socialistů byly prezentovány vůdcovské schopnosti stranické elity. (Szabó 1994: 96)

Při pozorování vlivu médií na konstrukci transformační společnosti zjišťujeme, že v první polovině devadesátých let hrála maďarská elektronická média (televize, rádio) spíše negativní roli. Nejenže do přijetí nového masmediálního zákona v roce 1995 plnila často roli mluvčích vládní garnitury, ale svou koncentrací na negativní projevy politické scény spíše snižovala zájem obyvatelstva o politiku. (Tökes 1996: 126)

Nedlouho po volbách se vítězná MSZP pokusila přesvědčit veřejnost i politické oponenty, že není nástupcem někdejší monolitní komunistické strany, a to formou koaliční nabídky Svazu svobodných demokratů (Király 1995: 29), přestože měla v parlamentu sama většinu 54 %. K úspěchu MSZP přispěl výrazně fakt, že v maďarské politice ožily extrémistické síly, jejichž hlavní mluvčí István Czurka nebezpečně oživoval reminiscence na neblahou etapu vlády šípových křížů během druhé světové války. V roce 1994 voliči hlasovali pro bezpečný vývoj politického systému a je nesporné, že MSZP pomohl strach z pravicového extrémismu.

Hornova vláda byla nucena přistoupit k ekonomické politice, která neodpovídala ideologickému profilu MSZP. Pro středoevropské vlády v době transformace je ovšem podobný postup typický. Platil pro maďarské kabinet v letech 1990–1998 stejně jako pro české vlády v období 1992–1997 (zde však s opačným znaménkem) či v Polsku 1993–1997.

Pozici kabinetu někdejšího komunistického ministra zahraničí zprvu posiloval rozklad opozice v období po volbách, kdy sutany MDF i FIDESZ na čas klesly pod

hranici volitelnosti. Avšak vláda dlouho postrádala koncepci ekonomické politiky, což vedlo k nárůstu státního dluhu až k hranic 30 miliard USD. Na počátku roku 1995 byla definována ekonomická politika vlády, která, přes Hornovy deklarace o jejím sociálním charakteru, měla drastické dopady v sociální oblasti a ekonomy je dnes hodnocena jako „ortodoxní liberalismus“. (Bruszt – Stark 1998: 173)

V prostředí divergence mezi politickými hesly a skutečnou politikou Hornovy vlády a pod vlivem dramatického propadu její popularity došlo k restituci pravicové opozice. V roce 1997 se ovšem pád preferencí MSZP zastavil a bylo zřejmé, že ji může z vládní pozice vytlačit pouze koalice stran. Na pravé straně politického spektra se krystalizovaly dva subjekty, okolo nichž se mohla soustředit opozice vůči Hornově levo-středové vládě: FKGP, jejíž volební preference v letech 1994 až 1998 oscilovaly mezi 6 až 34 %, aby nakonec v posledních parlamentních volbách získala 13,2 %. (Cabada – Dvořáková 2000: 114) Alternativou k malorolníkům byl Svaz mladých demokratů s žalostnými volebními výsledky z roku 1994. FIDESZ ovšem už v roce 1995 začal usilovat o vytvoření pravicové koalice, která po mnoha komplikacích (hlavně s KDNP) dostala podobu na sklonku roku 1997. Poté, co strana změnila název na Svaz mladých demokratů – Maďarská občanská strana (FIDESZ-MPP) a její politika se posunula od liberalismu do konzervativnější polohy, uzavřela koalici s MDF. (Benda 1998: 376)

Na rozdíl od voleb 1994, kdy předchozí Antalova neúspěšná politika věštila změnu na postu vládnoucí elity, výsledek voleb roku 1998 byl těžko predikovatelný a po prvním kole se ukázalo, že výsledky bude komplikovat nízká volební účast.⁷ Oproti opatrné kampani největších rivalů (FIDESZ-MPP a MSZP) v prvním kole bylo druhé kolo zdramatizováno postupem ultranacionalisty Czurky a přineslo značnou radikalizaci volební rétoriky na obou stranách. Socialisté varovali před nebezpečím povolební koalice Svazu mladých demokratů s Czurkovou Stranou maďarské spravedlnosti a života (MIÉP), FIDESZ-MPP kontroval připomínkami slibů, které Hornova vláda nesplnila. (Lomax 1999: 120)

Po druhém kole, završeném těsným vítězstvím FIDESZ-MPP, nastala koaliční jednání. V případě MDF byl konsensus nalezen velmi rychle, ale jednání s malorolníky proběhlo až po mimořádné stranické konferenci. Koaliční smlouva byla značně komplikovanější a zahrnovala příslib, že FKGP navrhne kandidáta prezidentských voleb v roce 2000.

---

⁷ Podle volebního zákona jsou v obvodech s menší než 50% voličskou účastí výsledky neplatné.

Zahraníční politika

EU a NATO

Všechny země střední a východní Evropy prošly z hlediska zahraničně-politických koncepcí od poloviny osmdesátých let dramatickým vývojem. Pro období let 1989 až 1999 byla zprvu zásadní přeorientování se na euroatlantické politické, ekonomické a bezpečnostní organizace a posléze snaha stát se jejich plnohodnotnými členy; jednalo se především o Evropskou unii a NATO.

Budoucí změnu předurčilo již Gorbačovovo rozhodnutí nezasahovat do vnitřního vývoje v satelitních státech vojensky. Otevřený odklon od politiky subordinace v rámci Varšavského smlouvy nastal v roce 1990, kdy v lednu J. Antall na setkání vedoucích představitelů zemí paktu sdělil, že by někdejší sovětský mocenský nástroj ve střední Evropě měl být rozpuštěn, popřípadě že jej Maďarsko opustí. (Cotey 1995: 95) Zvláště ruská krize z roku 1991 zdůraznila potřebu zajištění maďarské bezpečnosti. Politické elity, Antalova vláda, ale také strany konstruktivní opozice, usilovaly o členství v NATO. Proces přístupu k této organizaci se ovšem neredukoval na vztahy NATO – Maďarsko, ale musel reflektovat také úsilí dalších zemí regionu a odpor Jelcinova Ruska k posunutí východních hranic aliance. (Dunay 1995: 456)

V průběhu devadesátých let bylo zřejmé, že kandidatura více zemí do Severoatlantické aliance má větší naději na úspěch. Nejbližšími partnery se pro Maďarsko stalo Polsko a Česká republika, jejichž zahraničně politické koncepce byly blízké maďarským a vztahy mezi těmito zeměmi nebyly ničím zatíženy. Na rozdíl od těchto partnerů komplikovala maďarskou pozici vůči Alianci válka v bývalé Jugoslávii, která zostrila jeho bezpečnostní situaci.

Jak pro vstup do obranné struktury vyspělého světa, tak i při procesu evropské integrace byla důležitá kontinuita maďarské politiky po volbách v roce 1994, kdy vláda Gyuly Horna podržela předchozí orientaci zahraniční politiky. Zásadním se jeví rok 1997. Nejprve společná madridská Česko-polsko-maďarská deklarace měla přispět k pozitivnímu rozhodnutí parlamentů členských zemí NATO v otázce ratifikace vstupu tří nových zemí,⁸ a posléze – na rozdíl od ČR a Polska – bylo vypsáno referendum, v němž se přes 85 % maďarských voličů rozhodlo pro vstup do Aliance, k němuž došlo v březnu 1999. Před tímto zlomovým okamžikem dějin byl důležitý postoj nového kabinetu Viktora Orbána. Po volbách v roce 1998 panovala u západních autorit obava z možné změny zahraničně politické koncepce nové vlády, respektive ze vzrůstu nacionalismu. Nicméně jedním z prvních kroků nového ministerského předsedy byly zahraniční cesty do zemí EU, jež měly potvrdit západní orientaci předchozích vlád. (Lomax 1999: 122, 123)

Zatímco o vstupu do NATO lze hovořit jako o uzavřené kapitole, vztah maďarských politických elit, respektive úspěšnost jejich kroků vzhledem k Evropské unii je dosud otevřenou záležitostí. Maďarsko zahájilo spolupráci s tehdejší Evropským hospodářským společenstvím ještě před pádem železné opony v roce 1988, kdy byla

---

⁸ *Czech-Polish-Hungarian Declaration*, Madrid, July 9, 1997. In: <http://www.mfa.gov.hu/NATO/joint-EN.htm>.

uzavřena dohoda o obchodní spolupráci. Jednalo se o vůbec první takovou smlouvu se stredo či východoevropskou zemí, která byla stále pod vlivem SSSR.

Evropská integrace měla větší význam při profilaci maďarských elit, než tomu bylo v případě NATO. Vliv evropské integrace na vývoj politických elit vzrostl v roce 1993, kdy Evropská rada na prosincovém zasedání v Kodani formálně otevřela možnost vstupu nových členů. Když v dubnu 1994 Antallův kabinet podal oficiální žádost o členství v EU,⁹ bylo to opozicí, tiskem i značnou částí veřejnosti vnímáno spíše jako začátek předvolební kampaně, nežli skutečné úsilí o přičlenění se k tehdejší „dvanáctce“. (Dunay 1995: 463)

Pro období 1994 až 1998 bylo velmi důležité, že celá řada ekonomických opatření, která prováděla Hornova vláda směrem k ozdravení ekonomiky se shodovala s doporučením Evropské komise. V tomto období vláda zintenzivnila veřejnou informovanost o institucích EU a podmínkách vstupu. Volby v letech 1994 a 1998 prokázaly (přes počáteční obavy z orientace Orbánova kabinetu), že výměna vládního kabinetu neoslabila integrační snahy maďarské politické elity, což výrazně kontrastuje s českou politikou po nástupu Zemanovy vlády, kdy se vzhledem k rozšiřování EU chovají občanští demokraté Václava Klause mnohdy značně populisticky.

Vztahy se stredo-evropskými zeměmi

V roce 1989 se otevřela nová perspektiva vztahů mezi stredo-evropskými zeměmi. Vedle toho, že Maďarsko nabylo svou mezinárodní suverenitu, získaly maďarské menšiny v zahraničí možnost svobodného vyjádření se ke svému postavení, což potenciálně problematizovalo vztahy s okolními zeměmi. Vzhledem k velkému počtu Maďarů žijících v blízkém zahraničí (Slovensko, Rumunsko, Ukrajina, Srbsko) se stala menšinová politika předmětem domácí i vnější politiky.

Přestože byla první vládní koalice národnostně (ale v případě Antalla a ministra zahraničí Jesenského v několika případech nacionalisticky) orientovaná, nesměřovalo MDF k vyhocení sousedských vztahů. Základními premisami její zahraniční politiky muselo být: 1. vzdání se jakékoliv snahy o revizi trianonského míru z roku 1920, který byl nejen maďarským traumatem v hortyovském období i po něm, protože vytvořil menšinový problém, ale rovněž velkou obavou sousedních států z maďarské snahy o tuto revizi.¹⁰ 2. Ve vzájemných vztazích se sousedními zeměmi muselo hrát postavení maďarské menšiny ústřední roli. 3. Maďarská vláda hodlala usilovat o vytvoření dobrých vztahů s těmito zeměmi, což byl nutný předpoklad možnosti aktivní ochrany menšiny, s čímž souvisel akcent na demokratický vývoj v těchto zemích. Tato direktiva Antalovy politiky se s návratem socialistů v roce 1994 nezměnila. (Kende 1995: 479)

---

⁹ *Chronology of Relations between Hungary and the European Union*. In: http://www.mfa.gov.hu/euint/huneu_chr.html.

¹⁰ Např. Československo mělo neblahé vzpomínky na tzv. Druhou vídeňskou arbitráž.

Dominantní politické strany sice akcentovaly a akcentují zájem na ochraně maďarských minorit (MDF v letech 1990 až 1994 a FIDESZ-MPP po roce 1998 intenzivněji než socialistická vláda v období 1994 až 1998), ale zároveň plně usilují o regionální kooperaci, jejímž výrazem je např. Visegrádská skupina.¹¹ Je zřejmé, že současná Orbánova vláda chápe integraci středoevropských zemí do EU jako jeden ze zásadních nástrojů řešení menšinové politiky.

Literatura

- Banac, Ivo (ed.): *Eastern Europe in Revolution*, Ithaca – Londýn 1992.
- Barany, Zoltan – Volgyes, Ivan (eds.): *The legacies of Communism in Eastern Europe*. Baltimore – London 1995.
- Benda, Lukáš: Systém politických stran v Maďarské republice. In: *Politologický časopis*, 5, 1998, č. 4, s. 366–391.
- Bova, Russell: *Political Dynamics of the Post-Communist Transition. A Comparative Perspective*. In: *World Politics*, 44, 1991, s. 113–138.
- Bozóki, András: *Hungary's Road to Systemic Change* (in Király 1995).
- Bozóki, András – Körösesny, András – Schöpflin, George (eds.): *Post-Communist Transition. Emerging Pluralism in Hungary*. London 1992.
- Bruszt, László – Stark, David: *Postsocialist Pathways. Transforming Politics and Property in East Central Europe*. Cambridge 1998.
- Bunce, Valerie: *Lessons of the First Postsocialist Decade*. In: *East European Politics and Societies*, 13, 1999, č. 2, s. 236–243.
- Bútor, Martin – Bútorová, Zora: *Slovakia's Democratic Awakening*. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 1, s. 80–95.
- Cotey, Andrew: *East-Central Europe after the Cold War. Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary in Search of Security*. London 1995.
- Cabada, Ladislav – Dvořáková, Vladimíra, a kol.: *Komparace politických systémů III*. Praha 2000.
- Dawisha, Karen – Parrott, Bruce (eds.): *The Consolidation of democracy in East-Central Europe*. Cambridge 1997.
- Dunay, Pál: *New Friends Instead of Old Foes: Hungary's Relation with West* (in Király 1995).
- Furet, François: *Democracy and Utopia*. In: *Journal of Democracy*, 9, 1998, č. 1, s. 65–79.
- Geremek, Bronisław: *The Transformation of Central Europe*. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 3, s. 113–120.
- Glatz, Ferenc: *Multiparty System in Hungary 1989–1990* (in Király 1995).
- Goldman, Milton F.: *Revolution and Change in Central and Eastern Europe. Political, Economic and Social Challenges*. New York – London 1997.
- Haraszti, Miklós: *Decade of the Handshake Transition*. In: *East European Politics and Societies*, 13, 1999, č. 2, s. 288–292.
- Highley, John – Pakulski, Jan: *Revolution and Elite Transformation in Eastern Europe*. In: *Australian Journal of Political Science*, 2, 1992, s. 104–119.
- Irmamová, Eva: *Kadárismus. Vzestup a pád jedné iluze*. Praha 1999.
- Kende, Péter: *The Trianon Syndrome: Hungarians and Their Neighbors* (in Király 1995).
- Király, Béla K.: *Soft Dictatorship, Lawful Revolution, and the Socialists Return to Power* (in Király 1995).
- Király, Béla K. (ed.): *Lawful Revolution in Hungary 1989–94*. New York 1995.
- Körösesny, András: *The Decay of Communist Rule in Hungary* (in Bozóki – Körösesny – Schöpflin 1992).
- Kuran, Timur: *Now Out of Never. The Element of Surprise in the East European Revolution of 1989*. In: *World Politics*, 44, 1991, s. 7–48.
- Lomax, Bill: *The 1998 Elections in Hungary: Third Time Lucky for Young Democrats*. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 15, 1999, č. 2, s. 111–125.
- O'Neil, Patrick, H.: *Hungary* (in Taras, Ray ed. 1997).

---

¹¹ Geremek 1999: 111. Zintenzivní spolupráce v rámci této skupiny podpořil odchod Václava Klause v ČR a Vladimíra Mečiara na Slovensku do opozice.

- Palma, Giuseppe di: Legitimation from the Top to Civil Society. In: *World Politics*, 44, 1999, s. 49–80.
- Parrott, Bruce: Perspectives on postcommunist democratization (in Dawisha – Parrott 1997).
- Rose, Richard: Another Great Transformation. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 1, s. 51–56.
- Poznanski, Kazimierz: Recounting Transition. In: *East European Politics and Societies*, 13, 1999, č. 2, s. 328–344.
- Rupnik, Jacques: The Postcommunist Divide. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 1, s. 57–62.
- Stumpf, István: Evolution of Political Parties and the 1990 Parliamentary Elections (in Király 1995).
- Szabó, Máté: Volby v Maďarsku (8. –29. 5. 1994). In: *Politologický časopis*, 1, 1994, č. 2, s. 96–99.
- Szalai, Erzsébet: The Metaphors of the Elites (in Király 1995).
- Tamás, G. M.: Victory Defeated. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 1, s. 63–68.
- Taras, ray (ed.): *Postcommunist Presidents*. Cambridge 1997.
- Tismaneanu, Vladimir: Reassessing the Revolutions of 1989. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 1, s. 69–73.
- Tismaneanu, Vladimir (ed.): *Revolutions of 1989*. London 1999.
- Tóka, Gábor: Hungary. In: *The handbook of Political Change in Central Europe*. Cheltenham – Northampton 1998, s. 231–274.
- Tökes, Rudolf L.: *Hungary s Negotiated Revolution: Economic Reforms, Social Change, and Political Succession, 1957–1990*. Cambridge 1996.
- Tökes, Rudolf L.: Party politics and political participation in postcommunist Hungary (in Dawisha – Parrott 1997).
- Tong, Yanqi: *Transition from State Socialism. Economic and Political Change in Hungary and China*. New York – Oxford 1997.
- Whitehead, Laurence: Geography and Democratic Destiny. In: *Journal of Democracy*, 10, 1999, č. 74–79.
- Czech-Polish-Hungarian Declaration, Madrid, July 9, 1997. In:

Prameny

<http://www.mfa.gov.hu/NATO/joint-EN.htm>

Chronology of Relations between Hungary and the European Union. In: http://www.mfa.gov.hu/euint/hu-neu_chr.html

Summary

This study deals with elite formation in Hungary from 1980s until second half of 1990s. This process has been largely effect by dramatic changes that occurred in Central Europe in this period. Despite of the fact that collapse of communism brought number of similarities in countries like Hungary, Poland or Czechoslovakia, Hungarian development represented also number of unique features. First of all, Hungarian communist party was the only one in whole communist block, which was perceived in the west as capable for democratization. This scenario didn't occur due to concentration of the communist party on inner struggle between reformers and hardliners. It led to oversight of appearance and growing of democratic opposition. Opposition in had more space for maneuvering than in any other country of the region. Thus the future democratic elite had deeper roots in Hungary, but also there was more differentiation in political sense. Another contrast is in the fact of earlier formation of party system. This process can be seen only after first democratic elections in case of Poland or Czechoslovakia. Nevertheless, it didn't exclude former communist elite from participation on political elite formation in democratic era. Especially reformers, economic leadership of Kádár's era particularly, belong to democratic period elite. Total collapse of the communist party between October 1989 and March 1990 in fact forced reformers to tie their future with new parties or replacement of previous political influence by economic one. Post 1990 elite grew out of free groups operating in previous regime: 1. late Kádár's technocrats; 2. anticommunist opposition operating out of established structures of the regime; 3. intellectuals and opposition from within official structures. This heterogeneous group cooperated quite well until complete failure of communism, but cooperation turned into concurrence.

Following the pattern of other countries in transformation, keeping higher level of popular support became one of the most difficult task of emerging political elite. Hungarian population became quite critical about new elite also due to fact when most of new political parties missed stronger social basis outside Budapest. Acceptation of democratic values by all agents of emerging elite became crucial for Hungary which didn't face reversal movement towards authoritarian regime like in case of Slovakia, and especially in Byelorussia. Hungary followed rather Polish, Slovene or Czech paths. Circulation of political elite is another symptomatic feature for

Hungarian situation. This tendency had been confirmed when Horn's administration replaced Antall's right-centrist administration after 1994 general election. Former foreign minister of late communist era proved transformation of Hungarian communists towards modern left, and socialist government questioned neither democracy as such nor transformation of the country. As in case of Poland or Czech Republic since 1998, Horn's left wing government had to emphasize further liberalization of Hungarian economy.

A question of foreign policy became of high importance in profiling the Hungarian new elite. It was crucial that democratic leadership gave up former revisionist tendencies, which highly feared in neighbourhood countries, especially after emergence of Czurka's populism. However, most of representative of Hungarian political elite since 1990s stressed rather regional cooperation and common strategy in process of integration to NATO and EU.

Recenzoval: PhDr. Jaroslav Šabata